

Antica MENAC

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

FRAZEOLOGIJA U RAZLIČITIM TIPOVIMA JEDNOJEZIČNIH HRVATSKIH RJEČNIKA

U referatu se daje pregled obrađivanja hrvatske frazeologije u različitim tipovima jednojezičnih rječnika, počevši od velikog Akademijina Rječnika pa do suvremenih nam rječnika općeg objasnidbenog tipa i rječnikā posebne namjene. Zastupljenost frazeologije u tim rječnicima i njezina obradba variraju u velikoj mjeri u ovisnosti o tipu i namjeni rječnika, njegovu opsegu, ali i gledanju na frazeološku problematiku. Središnje mjesto i specifičan pristup nalazi frazeologija u frazeološkom rječniku.

U frazeologiji kao jednoj od mlađih jezikoslovnih disciplina postižu se posljednjih desetljeća u svijetu i u nas značajni rezultati. Objavljuju se knjige, studije i članci koji osvjetljavaju frazeološku problematiku pojedinih jezika ili pak više njih na kontrastivnom planu. Tiskaju se jednojezični i višejezični frazeološki rječnici.

Osnovna frazeološka jedinica dobivala je u tom razdoblju intenzivnoga bavljenja frazeologijom različite nazive, ali su se kao najčešći učvrstili nazivi *frazeologizam* i *frazem*: frazeologizam jer se dobro uklapa u tvorbu *frazeologija*, *frazeolog*, *frazeološki*, a frazem jer prihvaća tvorbu drugih lingvističkih naziva osnovnih jedinica: *fonem*, *morfem*, *leksem*, *semem*. Mislim da se upravo *frazem* sve češće i dosljednije upotrebljava u znanstvenoj literaturi. Kao zajednički pristup većine frazeologa toj osnovnoj frazeološkoj jedinici — možemo je i mi nazivati frazemom — smatra se, s manjim odstupanjima, da je frazem veza riječi s ovim obaveznim osobinama: 1) ne stvara se u govornom procesu, nego se reproducira u gotovu obliku, 2) ima stalan sastav i raspored sastavnica, 3) značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnica jer one, ili bar neke od njih, doživljavaju semantičku pretvorbu, i 4) uklapa se u rečenicu kao njen sastavni dio. Dok u tom određenju frazema postoji donekle ujednačeno gledanje,¹ to se ne bi moglo reći o nekim drugim temeljnim pitanjima kao što

¹ Neki frazeolozi smatraju određujućim osobinama frazema i neke druge karakteristike, npr. metaforičnost, neprobijnost, emocionalnost, nacionalni karakter, neprevodivost i dr. Te su osobine zaista u frazeologiji česte, ali teško ih je držati za obvezne: neke se od njih vezuju uz pripadnost određenim stilovima, pa je u tome njihova specifična uloga.

su opseg frazema (njegova donja i gornja granica), tj. pitanje da li se frazemom može smatrati tzv. fonetska riječ, tj. sveza pomoćne i punoznačne riječi² i da li se frazemom može smatrati sveza s karakteristikama rečenice.³ Isto tako postoje razilaženja oko tzv. uže i šire frazeologije, osobito oko pripadnosti frazeologiji nekih tipova vezanih skupova: termina i sintagmatskih skupova s jedne, a krilatica, književnih citata i sl. — s druge strane.

Frazeologija hrvatskoga jezika našla je već odavno svoje mjesto u rječnicima. Veliki Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* prava je riznica hrvatske frazeologije. Od samog početka njegova izlaženja nalazimo u njemu mnogobrojne izraze na različitom stupnju frazeologizacije, nastale u različitim hrvatskim krajevima i u velikom vremenskom rasponu. Leksikografska obrada te frazeologije mijenjala se u tijeku stogodišnjeg izlaženja rječnika, paralelno s drugim promjenama leksikografskih postupaka, u ovisnosti o uređivačkoj politici, o odnosu prema suvremenoj joj znanosti i, naravno, o pojedinim urednicima. U dugom vremenskom razdoblju izlaženja Akademijina Rječnika frazeologija je obrađivana u okviru pojedinih značenja riječi. Ako znamo s koliko su znanja i razumijevanja u radu na Rječniku pronalazene nijanse u značenju, analizirane i izdvajane njihove jedva primjetne razlike, možemo shvatiti kako su upravo u okviru tih malih razlika mogli niknuti izrazi koji su se kasnije frazeologizirali, odnosno postupno izgubili vezu s prvotnim značenjem osnovne riječi, ili s jednim od njezinih podznačenja, i dobili svoje samostalno frazeološko značenje.

Ako pogledamo obradu riječi glava, koja je u uredništvu P. Budmanija u knjizi III (*đavo—isprekrajati*), rađenoj 1887—1891, zauzela gotovo 19 stupaca (str. 164—173), nalazimo osnovna značenja: *dio tijela*, a. *u čeljadeta*, b. *u životinje*, c. *preneseno na čeljade koje ima najveću vlast*; i dalje manja značenja od d. do o., koja nećemo navoditi. Prvo spomenuto značenje, koje je frazeologijom najbogatije, dijeli se dalje: u pravom, tjelesnom smislu, a ovo opet a) kao dio ljudskog tijela uopće, što se dalje dijeli: aa) sve ono što stoji na vratu, dakle i lice, aaa) uopće, i u metaforičkom smislu, bbb) čeljade miče različitim načinima glavom, čim često može i pokazati svoju misao... i metaforički, ccc) kako je što namješteno prema glavi, ddd) pošto je glava na jednom kraju ljudskoga tijela, kad se hoće istaknuti, da se govori o cijelom čeljadetu; bb) u užem smislu, gornji i stražnji dio (sve ono na čemu raste kosa); suprotno

² U svom rječniku Molotov donosi fonetske riječi kao redovne frazeme, a Šanskij (167) smatra jednonaglasne sveze riječima, pa ih ne svrstava među frazeme, smatrajući da oni moraju imati dvije ili više naglašenih sastavnica. Matešić u svome Frazeološkom rječniku također zastupa mišljenje da frazem mora raspolagati »barem dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima« te ne obrađuje fonetske riječi. Međutim, on ih u svom Hrvatsko-njemačkom frazeološkom rječniku uvrštava u širu frazeologiju te ih kao takve obrađuje (npr. ispod glasa, preko noći i sl.).

³ Imaju se u vidu sveze s glavnim dijelovima rečenice, ali koje se ne upotrebljavaju kao samostalne cjeline, nego se uklapaju u rečenicu kao njezin dio. Uz različite pristupe, većina ih frazeologa drži frazemima. Kod Matešića npr. nalazimo: *drži se kao da je kolac progutao, udarila kola u brijeg, klupko se odmolava*.

je lice, obraz: aaa) svagda kad se govori o kosi, bbb) kad se u nekim slučajevima kaže kakva je 'glava', jer se misli na kosu, ccc) uz glagole česati, češljati, mazati, ddd) s glagolom boljeti, eee) kad se govori o ranama, udarcima, fff) kad je riječ o pokrivanju... ili o otkrivanju glave, ggg) kad se ističe 'lice' kao suprotno 'glavi'.

Za svaku tako izdvojenu nijansu značenja daju se u Akademijinu Rječniku, kako je već spomenuto, primjeri iz različitih izvora koji ga ponajbolje ilustriraju. Među primjerima nalazi se i slobodna upotreba riječi *glava*, odnosno ta riječ u slobodno stvorenim svezama, ali i njezina vezana upotreba, tj. frazemi. Pored bogatstva toga materijala, koje omogućuje analizu upotrebe riječi i značenja, s frazeološkoga je gledišta ono neizdiferencirano i po današnjem shvaćanju nedovoljno razrađeno. Te primjere nećemo ovdje navoditi u cijelosti, nego ćemo iz njih izdvojiti frazeme u osnovnom obliku o kojem smo prije govorili, a koji podrazumijeva eventualnu rekciju i paradigmaticu. Tako u značenju aa) bbb) ('čeljade miče različitim načinima glavom, čim često može i pokazati svoju misao'): *prignuti glavu, skloniti glavu*, i metaforički, kao poniziti se: *poniziti glavu, nisko glavu nositi*; zatim *mahnuti/mahati glavom, odvratiti/odvrćati glavu* i dr., pod ddd) ('kad se govori o cijelom čeljadetu'): *od glave do pete/peta, od pete do glave, od vrh glave do dno peta* i sl. U značenjima pod b), gdje glava označuje 'silu što održava život', mogu se izdvojiti izrazi: pod aa) *skinuti glavu komu, glavu izgubiti komu, rastaviti se s glavom, rastaviti koga s glavom*, bb) *glava pada, ode glava, cc) izgubiti glavu, ostaviti glavu, dd) iznijeti (svoju) glavu, odnijeti (živu) glavu, neće se nanositi glave; bježati glavom bez obzira, ee) evo moje glave, položiti glavu, dokle mi je na ramenu glava*. U značenju pod c) ('glava je odvojena od tijela') nalazimo pod bb) metaforički: *glava je u torbi komu, nositi glavu u torbi, metnuti glavu u torbu*. Pod d) ('glava je dio tijela kojijem se misli') — aa) *nemati četvrte daske u glavi, imati soli u glavi, imati zlatnu glavu, ne biti bez glave, ne biti po glavi ozebao, staviti u glavu komu što, metnuti crva u glavu komu, metnuti sebi u glavu, bbb) došlo, zavrtjelo, šunulo u glavu komu što, bb) izvaditi iz glave što, izvaditi iz glave komu što, govoriti iz glave; ee) vrti se po glavi komu što, ne znam gdje mi je glava, ff) napuniti glavu čega, ne ide iz glave, napuniti glavu komu, hh) razbijati glavu, razbijati glavu komu, ii) glava može imati različite pridjeve, aaa) u dobrom smislu: *mudra glava, bistra glava, vrsna je glava, čovjek bistre glave, imati zlatnu glavu, bbb) u zlom smislu: luda glava, biti slabe glave, prazna je glava komu, ll) pridjevi za jako hoćenje: biti žestoke glave, tvrde glave, silovite glave, mmm) (čud) nemirna glava, biti svoje glave*.*

Osamdeset godina poslije sveska u kojem je obrađena riječ *glava*, izišao je, 1970, 80. svezak Akademijina Rječnika (2. devetnaestoga dijela, *udobrovoljiti—ukuhati*), što su ga uredili S. Musulin i S. Pavešić, a mi ćemo ovdje pogledati riječ *uh*, koju je obradio J. Jedvaj (6 stupaca, str. 368–371). Vidimo odmah nov pristup obradi. Za razliku od ogromne mase značenja i podznačenja koja su razrađena u riječi *glava* i u kojima se ponekad teško snalaziti, ovdje su značenja svedena na nekoliko osnovnih. Značenje 'organ za slušanje', koje je frazeološki zanimljivo, dijeli se na značenje a) u pravom smislu, b) u prenesenom smislu, c) u različitim frazama u pravom i prene-

senom smislu, a one dolaze: aa) u poslovicama i uzrečicama, bb) u vezi s nekim glagolima izriče se želja, cc) doznati, dd) tiho, potajno, ee) tako da netko čuje, ff) ističe se veličina, krajnost, i dalje još neka manja značenja. U uvodnom dijelu – c) – toga za frazeologiju osobito važna odjeljka koji direktno i spominje »frazе«, navode se iz Mikaljina, Della Bellina, Belostenčeva i Stullijeva rječnika izrazi, već izdvojeni iz konteksta primjera, a popraćeni prijevodom na talijanski i latinski jezik; takvi su na primjer *uho trgovačko, otvoriti uši, skloniti uši, prikloniti uho, pustiti što kroz uši, doći do uši, proći mimo uši, istegnuti uši komu, očuliti, napeti uši*. Drugačiji je postupak u dijelu koji slijedi: aa) (u poslovicama i uzrečicama), u kojem se daju primjeri sa sadržanim (ne izdvojenim) frazeološkim elementima. Ako sad te elemente stavimo u osnovni frazeološki oblik, kao što smo učinili kod riječi *glava*, dobit ćemo ovakve frazeme: *uho trgovačko, činiti uši od trgovca, sidjet na ušiju, jedno drugom do uha, metnuti kome bubu u uho*, bb) *prilagati svoje uho k čemu, uši na slišanja dvignuti, otvoriti (obadvije) uši, napeti uši, prikloniti uho na što, prignuti uši (svoje) k komu, dati uši, primaknuti uho, zatisnuti uši, odvratiti uši, zatvarati uši, pustiti mimo uši*; cc) *doprijeti, doći do ušiju/uši čijih, komu, doći u uši čije, komu*; dd) *reći/govoriti na uho*; ee) *porugati na njegove uši*; ff) *plivati u slasti do preko ušiju, u dugu do ušiju, dođe voda do ušiju*; gg) *put za uši*; hh) *uši otegnuti, ugrijati komu*; ii) *biti kraj uha, za uho, ukraj uha*; jj) (pojedinačna značenja): *ušima primiti, u uho (uši) udjesti komu, puniti uši komu čime, načuliti/čuliti, napeti, narogušiti uši*.

U obradi riječi *uho* nalazimo dakle jednako bogat materijal sa širokom egzemplifikacijom kao kod riječi *glava*, ali s frazeološkoga gledišta mnogo razrađeniji i sistematičniji.

Broz–Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika* (1891) ima s Akademijinim Rječnikom, osobito s njegovim prvim knjigama, mnogo dodirnih točaka u prezentaciji i leksikografskoj obradi pojedinih leksema, pa i po razradi razgranatih značenja. No njegov mnogo manji opseg morao je odlučivati i o smanjenju obrađenoga materijala. Tako je riječ *glava* obrađena na 3,5 stupca (str. 308–310) i razrađuje osam značenja: 1) dio tijela, 2) on glavom, 3) muška glava, ženska glava, 4) glavlar, 5) vrelo, 6) grlić puške, 7) glava kruha, glava šećera, 8) poglavlje. Frazeološki je, naravno, relevantno prvo značenje, koje je i najšire dokumentirano. Primjeri iz rječnika svedeni su na osnovni frazeološki oblik i popraćeni njemačkim i latinskim prijevodom ili hrvatskim objašnjenjem, a ilustrativni primjeri potječu iz djela i donose se u punom obliku. Ta obrada ne imenuje izričito podjelu na podznačenja, nego ona slijede jedno za drugim. Pritom se neki izrazi ponavljaju – iz rječnikā i iz različitih izvora. Navest ćemo neke od njih, koje smo ili našli u osnovnom frazeološkom obliku ili smo ga u njega pre radili: *raditi kome o glavi, doći kome glave, bistra glava, bući glava, (ni) za glavu, igrati se s glavom, krenuti/kretati glavom, vrti se po glavi kome što, rizikati glavom, uvrtneti što (sebi) u glavu, useliti/useljivati kome što u glavu, šaliti se glavom, izgubiti glavu, evo moje glave, nije na kome glave, platiti glavom, kao bez glave, izmjeriti koga od pete do glave, prazne glave, metnuti glavu u torbu, metnuti kome crva u glavu, mrtva glava, nemati četvrte daske u glavi, izvući iz glave kome što,*

uvrtjeti sebi u glavu, od glave do pete, mudra glava, ponosita glava, dizati visoko glavu, dok je moje na ramenu glave, držati koga kao svoju glavu, ne obraćati/ne okretati glave, izgubiti (rusu) glavu, iznijeti glavu, baciti glavu u torbu, metnuti u glavu kome što, izbiti sebi iz glave, razbijati glavu, (imati) soli u glavi, prekloniti, saviti glavu.

Ta dva rječnika — Akademijin i Broz—Ivekovićev — položili su temelje leksikografskoj obradbi hrvatske frazeologije. I premda ta obradba nije bila — osobito u početnom stadiju — dovoljno frazeološki izdiferencirana, važno je da je u tim rječnicima izvršen prvi odabir hrvatske frazeologije i njezinih značenja.

Od jednojezičnih rječnika koji su te osnove prihvatili i nastavili ih razrađivati vremenski se na njih nadovezuju dva nedovršena rječnika: Matičin *Rječnik hrvatsko-srpskoga književnog jezika*, koji je 1967. godine objavio dvije knjige (prvu od A do F i drugu od G do K). Drugi je Benešićev *Rječnik hrvatskoga književnog jezika od preporoda do I. G. Kovačića*. Njegov je prvi svezak (*A—burkati*) izašao 1985. godine, 11. svezak (*prehraniti se—protiva*) 1990, a rad je na daljim svezcima u tijeku. Frazeologija je u ta dva rječnika dobila različito mjesto i opseg, određene izvorima obrađivanoga materijala. Dok je Matičin Rječnik za svoje izvore uzeo spomenute velike rječnike i nekoliko dvojezičnih rječnika, a osim njih različita objavljena književna i druga djela s različitih područja, Benešićev je Rječnik imao kao izvore djela hrvatske književnosti, vremenski ograničene na stotinjak godina. Stoga je i frazeologija u Matičinu Rječniku mnogo šire zastupljena i obrađena sistematičnije nego u Benešićevu. Radi usporedbe možemo opet u oba rječnicima uzeti frazeologiju riječi *glava*. U Matičinu Rječniku obrada te riječi iznosi nepunih pet stupaca (str. 41—43), a u njoj frazeologija nepuna četiri stupca. U Benešićevu Rječniku, svezak 3, *glava* zauzima ukupno 2,5 stupca, a njena frazeologija, dosta skromno zastupana, nalazi se djelomično pod osnovnim značenjima, pa pod značenjem 'ličnost, čovjek pojedinac' nalazimo *ženska glava*, a pod značenjem 'život' — *živa glava, glavu iznijeti, raditi o glavi, da glava ostane na ramenu, nositi glavu u torbi, platiti glavom*. Jedino se uz značenje 'dio tijela' izdvajaju uz oznaku »u frazama« tri frazema: *dovrh glave, ni pod živu glavu, zavrnuti glavom*. Pri tome možemo zabilježiti da Matičin Rječnik donosi frazeme u osnovnom obliku, obično bez primjera, pa je postignuta veća sažetost materijala nego u Benešićevu Rječniku. Možemo ovdje navesti nekoliko frazema iz Matičina Rječnika koje u prethodnim rječnicima nismo našli: *bez glave, bestraga mu glava, biti kome nad glavom, biti se/razbijati se kome o glavu, valjati glave, visi/stoji mi nad glavom, vrze/vrti/mota/miješa mi se u/po glavi, glava igra, glava odsječena, glave padaju (lete), glavom i bradom, glavom kroz zid, glavom preko svijeta (u svijet), gledati glavi mjesta (pokr.), gurnuti glavu u pijesak (kao noj), da mu glavu odsiječeš, da na glavi dubi (stoji), dići/dizati (kuću) na glavu, dok mi je glava na ramenu, doći glave kome, du(h)nuo mi je u glavu, znati svakoga u glavu, izgubiti/gubiti glavu (1, 2), izići kome na vrh glave (1, 2), imati bubu (mušicu, crva) u glavi, imati svoju glavu, još mu vri u glavi, kao bez glave, kao muha bez glave, kao oči u glavi (voljeti), kopati/kopkati po glavi, krov nad glavom, mućnuti glavom, ne boli*

me glava za to, ne dići/dizati glave od posla, ne ide mi u glavu, ne ide/ne izlazi mu iz glave, ni za živu glavu, obiti se/objijati se kome o glavu, ode glava, oprati kome glavu, pamet u glavu, pasti na glavu, platiti glavom, pod sijedu (staru) glavu, pokloniti komu glavu, popeti se kome na glavu, navrh glave, postaviti/prevrnuti na glavu, preko glave, prelomiti štap nad nečijom glavom, preturati po (u) glavi, preturiti preko glave, probit glavu, puca mi, puši mi se glava, sabiti kome rogove u glavi, svoje glave, sijevnuti/sinuti u glavi, skinuti komu glavu, skratiti koga za glavu, sručiti se, svaliti se na čiju glavu, staviti/metnuti glavu na kocku, stajati na glavi (1, 2), stati/stajati koga glave, tovariti na glavu kome što, trljati, trti glavu, uvrtjeti sebi u glavu, udarati, lupati glavom kroz zid, udariti kome u glavu (1, 2), uzeti pamet u glavu, uliti u glavu (1, 2), uhvatiti se za glavu, šenuti glavom.

Nakon osvrta na dva jednojezična rječnika, od kojih je jedan (Matičin) prestao izlaziti, a drugi (Benešićev) još je u tijeku izlaženja, moramo spomenuti prvi jednojezični rječnik koji se pojavio poslije duge stanke (90 godina nakon Broz–Ivekovićeve) i popunio prazninu nastalu bez tako potrebna priručnika. To je *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (1991). Naravno da nije ni formalno ni sadržajno moguće količinski usporediti broj, a još manje opseg leksika ili — što nas ovdje zanima — frazeologije jednog Akademijškoga Rječnika, koji — po opsegu — sâm predstavlja malu biblioteku, a po sadržaju — obradu jezičnoga materijala od nekoliko vjekova i različitih govornih područja — i Anićeva jednosveščanoga rječnika, koji obrađuje suvremeni književni jezik. Treba međutim reći, s priznanjem za dr. Anića, da je u tom strogo zadanom okviru uspio obuhvatiti veliku količinu materijala i obraditi ga, uz normalno moguća povremena odstupanja, na najbolji mogući način. Pa ako opet uzmemo riječ *glava*, možemo konstatirati da joj se ovdje navodi šest značenja, a frazeologija joj broji 80 jedinica, raspoređenih na 1,5 stupcu. Riječ *uho*, koja je u Anića obrađena na nepunu jednom stupcu, ima četiri navedena značenja, a frazeologija joj broji 33 jedinice, od kojih neke nismo susretali u dosad navedenim rječnicima.

Dosad je dakle ovdje bila riječ o jednojezičnim rječnicima hrvatskoga jezika općega tipa. Sada je vrijeme da se osvrnemo na *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* Josipa Matešića (1982), koji pripada jednojezičnim rječnicima, ali ne i rječnicima općega tipa. To je rječnik posebne namjene, frazeološki rječnik, koji se dakle kao svojim osnovnim zadatkom bavi upravo hrvatskom frazeologijom, bazirajući se na suvremenim frazeološkim principima. Značenje frazema ne tumači se značenjem njegovih sastavnica, pa ni samo glavne sastavnice, nego ima svoje posebno i, s gledišta suvremenoga jezika, neovisno značenje. Matešićev Rječnik predstavlja i kvantitativno i kvalitativno velik napredak u proučavanju hrvatske frazeologije. Obuhvaća 12 000 obrađenih natuknica, popraćenih gramatičkim podacima i brojnim primjerima. Ako i ovdje pogledamo natuknice uz riječ *glava*, vidjet ćemo da obuhvaća čak 244 obrađena frazema.

Time bismo mogli zaključiti ovaj pregled obrade hrvatske frazeologije u jednojezičnim hrvatskim rječnicima, u kojima je ta frazeologija dobila svoje mjesto u ovisnosti od različitih činitelja, a najviše od vremena nastanka tih rječnika. Ne smijemo

međutim zaboraviti da je i čitav niz dobrih dvojezičnih rječnika vrlo temeljito obrađivao hrvatsku frazeologiju i često proširivalo njen izbor. Takvi su Benešićev *Hrvatsko-poljski rječnik*, Deanović–Jernejev *Hrvatsko-talijanski*, Dayre–Deanović–Maixnerov *Hrvatsko-francuski*, Drvodelićev *Hrvatsko-engleski*, zasad nedovršen Bujasov *Hrvatsko-engleski* i drugi. No budući da se danas u središtu naše pozornosti nalaze jednojezični hrvatski rječnici, nećemo se posebno na njima zaustavljati. Moramo samo biti svjesni njihove vrijednosti i imati u vidu da se tim rječnicima, odnosno hrvatskom frazeologijom u njima, možemo služiti s punim pouzdanjem.

Izneseni materijal o dosadašnjoj obradi hrvatske frazeologije u jednojezičnim rječnicima može nam poslužiti kao uvod u razmišljanja o mogućnostima budućih pristupa obradi te frazeologije u različitim tipovima jednojezičnih rječnika. Jasno nam je da upravo tip rječnika određuje izbor frazeologije, njezinu količinu i način obrade. U nekim tipovima rječnika (npr. u čestotnom, odostražnom, ortoepskom, pravopisnom) mogli bismo prognozirati slabu nazočnost ili čak odsutnost frazeologije. U rječnicima sinonima, antonima, paronima, a također u terminološkim i nekim tematskim rječnicima frazemi se mogu obrađivati paralelno s leksemima, ali mogu se isto tako realizirati i posebni rječnici frazeoloških sinonima, frazeoloških antonima i sl., kao i čestotni ili etimološki frazeološki rječnici.

Rječnici govorā i dijalekata obrađivat će frazeološku građu na istim principima, *mutatis mutandis*, kao i rječnici književnoga jezika.

U rječnicima jezika pisaca odnosno književnosti određenoga razdoblja izbor i sastav frazeološke građe može pokazivati veće ili manje odstupanje od frazeologije u općem ili frazeološkom rječniku jer se u rječnicima pisaca ponekad prihvaća postupak koji u drugim rječnicima obično nije dopušten: donošenje frazema s nepotpuno određenim sastavom i granicama (tzv. autorske frazeološke varijante).

Gramatička, stilistička, kolokacijska i druga obrada frazema ovisit će o tipu rječnika, njegovoj namjeni i njegovu opsegu, a isto tako i o obradi leksema, ako su oni prezentirani zajedno s frazemima.

I da se vratimo na početak ovoga prikaza: hrvatska je frazeologija našla svoje mjesto u rječnicima, dobila je također solidnu i temeljitu obradbu. No treba i dalje tražiti nove pristupe za leksikografski rad na frazeologiji. Prije svega zato što se sastav frazeologije, makar i sporo, ali ipak mijenja: jedan njezin dio izumire, arhaizira se ili mijenja, a drugi se stvara (i posuđuje — ne smijemo zaboraviti i na taj njezin izvor), a onda i zato što nam razvitak znanosti nudi, i sve će više nuditi, velike inovacije u leksikografiji, dakle i nove tipove rječnika, a oni će možda frazeologiji dati novo mjesto i omogućiti nove pristupe.

Bibliografija

- Anić, V., *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1991.
Benešić, J., *Hrvatsko-poljski rječnik*, Zagreb 1949.
Bujas, Ž., *Hrvatsko ili srpsko-engleski enciklopedijski rječnik*, I, A—L, Zagreb 1983, II, M—O, 1989.
Dayre, J., M. Deanović, R. Maixner, *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, Zagreb 1956.
Deanović, M., J. Jernej, *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik*, Zagreb 1975.
Drvodelić, M., *Hrvatsko-engleski rječnik*, Zagreb 1953.
Guiraud, P., *Les locutions françaises*, 3e éd., Paris 1967.
Hurm, A., B. Jakić, *Hrvatsko-njemački rječnik*, 7. izd., Zagreb 1991.
Iveković, F., I. Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika I—II*, Zagreb 1901.
Matešić, J., *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb 1982.
Matešić, J. (U redakciji —), *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb 1988.
Молотков, А. И. (Под редакцией —), *Фраzeологический словарь русского языка*, Москва 1967.
Молотков, А. И. *Основы фразеологии русского языка*, Ленинград 1977.
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, I—XXIII, Zagreb 1880—1976.
Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, MH—MS, I, A—F, II, G—K, Zagreb — Novi Sad 1967.
Телия, В. Н. *Что такое фразеология*, Москва 1966.
Шанский, Н. М. *Фразеология современного русского языка*, Москва 1969.

PHRASEOLOGY IN VARIOUS TYPES OF CROATIAN DICTIONARIES

Summary

Phraseology, as a specific linguistic stratum, requires a different position and way of processing in the monolingual dictionaries of various types. Its occurrence, too, varies to a greater extent, sometimes being poor or even none (e. g. in the orthographic and orthoepic dictionaries), whereas, in the general descriptive dictionaries, its percentage — as justifiable as possible — within the lexical corpus is yet to be defined. It is only the phraseological dictionaries that ensure the focal point and versatile processing of phraseology. In the writers' dictionaries a routine, otherwise unacceptable in other types of dictionaries, is widely accepted; namely, bringing about the phrasemes with incomplete contents and boundaries, i. e. the author's own phraseological variants. In the dialectological dictionaries the question arises about the principle of phrasemes selection; namely, the mandatory presence of dialectological elements, or just the fact of being used in a dialect, regardless of the presence or absence of dialectological elements.

Grammatical, stylistic, collocation-bound and other types of phraseme processing depend on the very type of the dictionary and its size, as well as on an adequate processing of the lexemes.